

ЕВОЛЮЦІЙНІ ПОГЛЯДИ ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ЕЛЕКТРОННИЙ БІЗНЕС»

©2023 САДЧИКОВА І. В., ТАРАСЕНКО А. В.

УДК 004.738:339
JEL Classification: L20; L86

Садчикова І. В., Тарасенко А. В.

Еволюційні погляди щодо сутності поняття «електронний бізнес»

Розвиток електронного бізнесу сьогодні є невід'ємною складовою становлення цифрової економіки у всьому світі. Активний розвиток цифрових технологій сприяє поступовій трансформації діяльності підприємств, виникненню нових сфер і галузей національного господарства. Також такий розвиток змінює звичний спосіб ведення бізнесу, а отже, і поведінку суб'єктів підприємницької діяльності та покупців товарів і послуг. Окреслене актуалізує проведення нових наукових досліджень у цьому напрямку з метою конкретизації сутності електронного бізнесу та визначення особливостей використання можливостей цифрових технологій у підприємницькій діяльності. З метою детального вивчення сутності електронного бізнесу в межах цієї статті було досліджено основні періоди становлення та розвитку такого виду бізнесу у світі, серед яких визначено такі: становлення (50–60-ті рр. ХХ ст.); фрагментації (70-ті рр. ХХ ст.); розвитку (80–90-ті рр. ХХ ст.); адаптації та налаштування (1990–1995 рр.); стандартизації (1996–2000 рр.); мультиатрибутивності та конвергенції (2000-ні роки і дотепер). Також у статті розглянуто основні напрямки електронного бізнесу, які сьогодні активно розвиваються у всьому світі. До їх числа віднесено такі: електронна комерція, електронні фінансові послуги, електронний маркетинг, віртуальні підприємства. Встановлено, що у значній кількості наукових праць ототожнюються такі дефініції, як електронна комерція та електронний бізнес. Проте в результаті дослідження встановлено, що електронна комерція є лише окремим напрямком підприємницької діяльності, який сьогодні зазнає значної трансформації в результаті використання інформаційних технологій. У підсумку було запропоновано розглядати електронний бізнес як нову модель ведення сучасного бізнесу з використання інформаційних і комунікаційних технологій і систем задля отримання прибутку та забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: електронний бізнес, інновації, цифрова економіка, інформаційні системи, інформаційні технології, електронна торгівля, мережа Інтернет.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-2-99-105>

Рис.: 3. **Бібл.:** 25.

Садчикова Ірина Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національний університет «Чернігівська політехніка» (вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14027, Україна)

E-mail: aspirant_chstu@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>

Researcher ID: F-4936-2014

Тарасенко Артем Валерійович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національний університет «Чернігівська політехніка» (вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14035, Україна)

E-mail: avtarasenko88@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4395-3605>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/H-1138-2016>

UDC 004.738:339
JEL Classification: L20; L86

Sadchykova I. V., Tarasenko A. V. Evolutionary Views on the Essence of the Concept of «e-Business»

Today, the development of e-business is an integral part of the digital economy around the world. The active development of digital technologies contributes to the gradual transformation of enterprises, the emergence of new spheres and sectors of the national economy. This development also changes the usual way of doing business, and thus the behavior of entrepreneurial entities and buyers of goods and services. The above actualizes carrying out new scientific research in this direction in order to specify the essence of e-business and determine the specifics of using the capabilities of digital technologies in entrepreneurial activity. With a view to a detailed study of the essence of e-business, this article examines the main periods of formation and development of this type of business in the world, identifying among them the following: formation (50-60s of the twentieth century); fragmentation (70s of the twentieth century); development (80-90s of the twentieth century); adaptation and customization (1990-1995); standardization (1996-2000); multi-attribution and convergence (2000s and up to now). The article also discusses the main direction of e-business that are actively developing over the world nowadays. These include e-commerce, electronic financial services, e-marketing, and virtual enterprises. It is found that a significant number of scientific works equate such definitions as e-commerce and e-business. However, the study has defined that e-commerce is only a separate direction of entrepreneurial activity which is currently undergoing a significant transformation as a result of the use of information technology. As a result, it is proposed to consider e-business as a new model of contemporary doing business making use of information and communication technologies and systems to generate profits and ensure stable socioeconomic development.

Keywords: e-business, innovations, digital economy, information systems, information technology, e-commerce, Internet.

Fig.: 3. **Bibl.:** 25.

Sadchykova Iryna V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, National University "Chernihiv Polytechnic" (95 Shevchenko Str., Chernihiv, 14027, Ukraine)

E-mail: aspirant_chstu@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>

Researcher ID: F-4936-2014

Tarasenko Artem V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, National University "Chernihiv Polytechnic" (95 Shevchenko Str., Chernihiv, 14035, Ukraine)

E-mail: avtarasenko88@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4395-3605>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/H-1138-2016>

Вступ. Сучасний розвиток економіки наразі став більш зорієнтований на інформаційно-комунікаційну сферу господарювання. Це пов'язано зі стрімким розповсюдженням глобальної мережі Інтернет, появою нових інформаційно-комунікаційних технологій та всебічною цифровізацією бізнес-процесів. Зміна бізнес-процесів під впливом цифрової трансформації спонукає власників бізнесу перевести частину свого бізнесу в електронну форму. Електронний бізнес за своєю суттю – це нова модель або спосіб ведення бізнесу для задоволення потреб споживачів, впровадження нових продуктів і розширення географічних меж бізнесу.

Електронний бізнес все більше впроваджується на підприємствах, особливо з появою нових викликів у суспільстві. Так, пандемія, спричинена COVID-19, дала новий потужний стимул для розвитку електронної комерції, про що свідчать статистичні дані, а саме у 2021 р. обсяг електронної комерції становив 72,9 % від загальних обсягів торгівлі, що на 5,7 % більше, ніж до пандемії [17]. Отже, посилення позиції електронного бізнесу за останні роки, широкий спектр видів такого бізнесу та сфер, де широко застосовуються інформаційні технології, підкреслює необхідність і важливість його розвитку і обґрунтовує необхідність здійснення наукових досліджень за цим напрямком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів щодо визначення сутності поняття «електронний бізнес» присвячено праці таких закордонних та вітчизняних учених: І. Болотнюк, С. Белінг, В. Т. Ван, О. Вітез, В. Висоцька, Е. Донтігілі, Г. Дункан, Д. Євтушенко, О. Зайцева, А. Квілінські, Д. Коппола, Т. Марусей, Е. Р. Лю, А. Одарченко, Д. Пілевич, А. Саммер, В. Стахарчук, Т. Тардаскіна, І. Федішин, О. Шовкова та ін.

Головні аспекти щодо особливостей та проблем розвитку електронного були висвітлені в працях таких науковців, як: В. Бондарчук, Т. Бочуля, О. Дубенська, А. Калініченко, О. Коваленко, М. Макарова, В. Павлова, К. Шиманська, Ф. Філіпс та ін. Також ґрунтовні дослідження щодо розвитку електронної комерції в Україні були висвітлені в працях Ю. Кудіної та О. Креденець.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на численні та ґрунтовні наукові дослідження окреслених питань, подальшого вивчення потребу-

ють питання теоретичного обґрунтування сутності дефініції «електронний бізнес». Саме тому виникає необхідність дослідження етапів становлення та розвитку електронного бізнесу для уточнення його економічної сутності.

Метою статті є дослідження сформованих у наукових джерелах концепцій сутності дефініцій «електронний бізнес» для більш детального розкриття природи цього поняття.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні електронний бізнес набуває все більшого поширення в економіці і розцінюється як новий підхід ведення бізнесу або нова бізнес-модель. Перехід до нової бізнес-моделі став можливим завдяки появі всесвітньої мережі Інтернет, яка відіграє головну роль при взаємодії різних суб'єктів електронного ринку та змінює способи ведення господарювання. Електронний бізнес стає дедалі популярнішим завдяки широкому набору інтерактивних методів ведення діяльності з надання споживачам доступу до товарів та послуг без будь-яких географічних обмежень. Як раз ця взаємодія між учасниками електронного ринку, яка спирається на використання електронних та інформаційних технологій і формує поняття «електронний бізнес».

Головною метою ведення такого бізнесу, як і традиційного, є отримання прибутку. Проте, на відміну від звичайного бізнесу, електронний – для досягнення цілі використовує весь інструментарій цифрових технологій. Таким чином, електронний бізнес слід розглядати як сферу підприємницької діяльності, яка застосовує сучасні можливості інформаційно-комунікаційних технологій задля отримання прибутку.

Щодо електронного бізнесу, то він розвивався поступово, оскільки зазнавали зміни технології ведення бізнесу та бізнес-процеси на підприємствах, а також під впливом цих технологій відбувалося широке використання суб'єктами господарювання електронного середовища, що, своєю чергою, і привело до формування нові моделі бізнесу.

Електронний бізнес у своєму становленні та розвитку пройшов низку етапів від простого обміну даними, створення інформаційних сайтів до застосування у своїх технологіях систем штучного інтелекту.

Електронний бізнес пройшов певну кількість етапів на шляху до свого розвитку. Так, спеціалістами компанії

Gartner, Inc. було виділено чотири фази розвитку електронного бізнесу, а саме: присутність, взаємодія, передача даних (транзакція) та трансформація бізнесу [10; 22]. Своєю чергою, Д. Фішер надав таку класифікацію етапів розвитку електронного бізнесу та запропонував чотири покоління розвитку, що розглядаються від простого обміну даними до забезпечення засобами технологій потоків робіт та потоків прийняття рішень [20].

Автор, Маловичко С. В. виділила шість етапів еволюції електронного бізнесу в світі, а саме: становлення, фрагментації, розвитку, адаптації та налаштування, стандартизації, мультиатрибутивності та конвергенції [9]. Систематизацію досліджень еволюції розвитку електронного бізнесу відображено на рис. 1.

Аналізуючи рис. 1, можна зауважити, що початком виникнення електронного бізнесу можна вважати 1960 рік, коли була створена перша система бронювання та продажу квитків на поїзди та літаки – SABRE – Semi Automatic Business Research Environment (напівавтоматичне устаткування для комерційних досліджень) [25]. Ця система використовувала в своїй роботі телефонні мережі загального користування.

Саме в цей період стали з'являтися перші форми електронного бізнесу, що були направлені на автоматизацію бізнес-процесів підприємства. Поява та розвиток мережі Інтернет привів до популяризації та стимулював розвиток електронного бізнесу на рівні окремого суб'єкта господарювання.

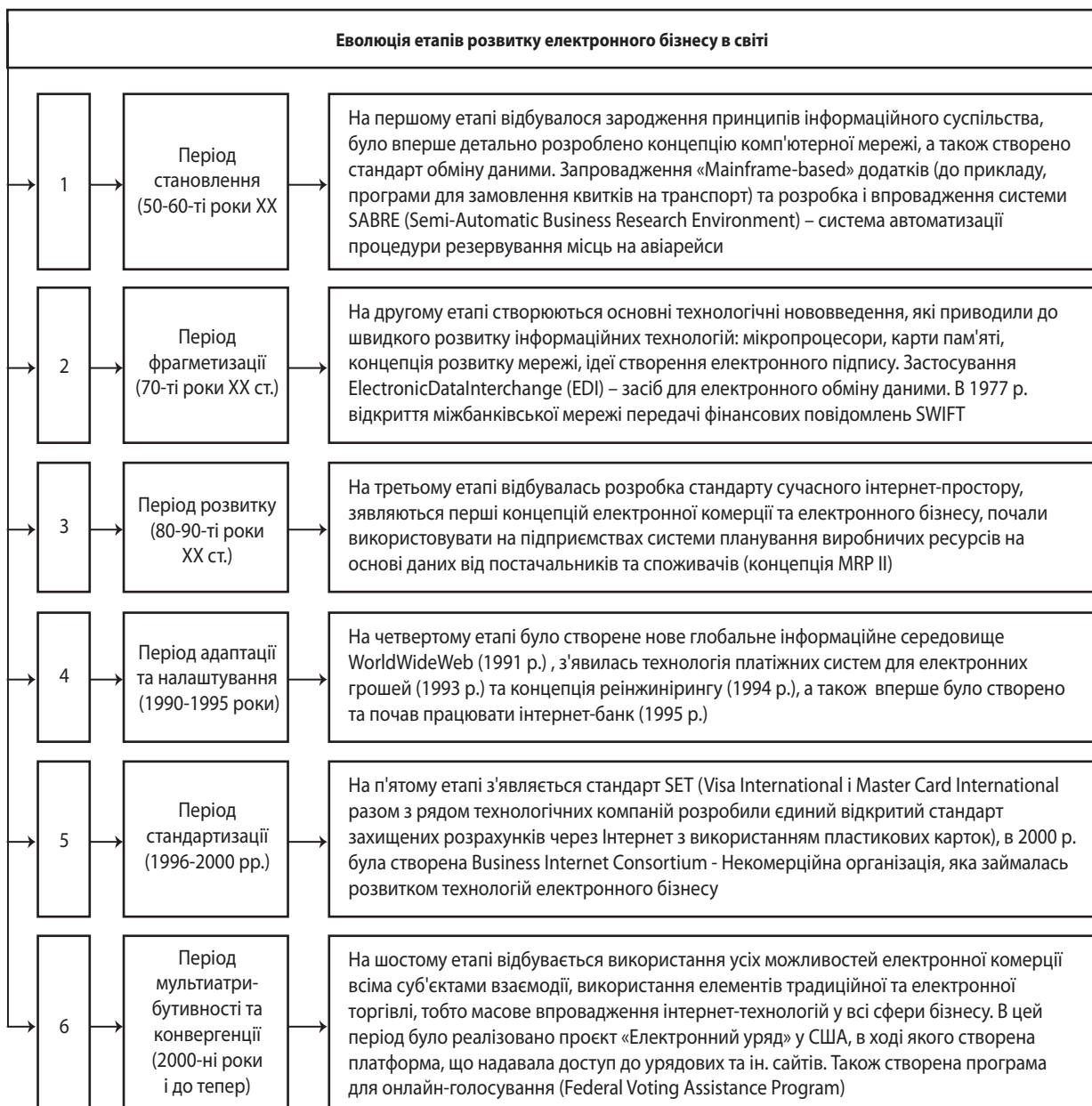

Рис. 1. Еволюція етапів розвитку електронного бізнесу у світі

Джерело: згруповано автором на основі [7; 9; 18–21; 25]

На початку 1970-х років почав активно зростати попит на електронний переказ коштів. А вже наприкінці 1970-х почалось використання електронного обміну даними, що стало можливим завдяки появі нового стандарту для організації електронного обміну даними між організаціями EDI (Electronic Data Interchange). На основі цього стандарту можна було здійснювати електронні перекази документів з фінансових операцій на інші види обробки транзакцій. Він дозволив автоматизувати потік інформації між організаціями для досягнення бажаної системи управління ланцюгами постачання та сприяв розвитку конкурентоспроможності організації. У 1980-х роках відбувалась розробка стандарту сучасного інтернет-середовища, з'являються перші концепції електронної комерції та електронного бізнесу та з'являється новий стандарт EDIFACT (Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport). Все це гарантувало, що компанії можуть надійно здійснювати транзакції одна з одною.

Починаючи з 1990-х років, електронна комерція додатково включатиме системи планування ресурсів підприємства (ERP), інтелектуальний аналіз даних і сховища даних. У 1995 році було розроблено багато інноваційних програм, починаючи від прямих онлайн-продажів і закінчуючи електронним навчанням. Майже кожна організація у світі має вебсайт.

У 1999 році акцент електронної комерції перемістився з B2C (Business-to-Consumer / бізнес-споживач) на B2B (Business-to-Business / бізнес-бізнес). У 2001 році від B2B до B2E, електронного уряду, електронного навчання та мобільної комерції. У 2005 році соціальні мережі почали розвиватися, а також електронна комерція та бездротові програми. Електронна комерція, безсумнівно, продовжуватиме змінюватися і в майбутньому [21; 24].

Базовою складовою електронного бізнесу є електронна комерція. Зауважимо, що часто на практиці терміни «електронний бізнес» та «електронна комерція» ототожуються або використовуються як синоніми. Проте, на нашу думку, таке ототожнення не зовсім коректне, оскільки електронна комерція є складовою частиною електронного бізнесу, а більшість науковців під цим поняттям розуміють діяльність, пов'язану з купівлею-продажем товарів і послуг у мережі Інтернет з використанням електронних інформаційних технологій. Для більш глибокого розуміння сутності категорії електронний бізнес доцільно навести сформовані наукові концепції трактування її змісту (рис. 2).

Отже, виходячи із рис. 2, можна зробити висновки, що саме поняття «електронний бізнес» є багатогранним та має декілька складових, а саме:

- електронна комерція – тобто сам процес купівлі-продажу товарів, робіт, послуг через мережу Інтернет;
- електронні фінансові послуги – електронний банкінг, інтернет-трейдинг, послуги online-страхування тощо;
- електронний маркетинг – застосування сучасних маркетингових інструментів щодо просування продуктів у мережі Інтернет та залучення споживачів до придбання товарів і послуг через мережу Інтернет;

- утворення та розвиток віртуальних підприємств, які будуть використовувати в своїй роботі інформаційно-комунікаційні технології для здійснення основної діяльності.

Таким чином, після проведеного дослідження можна дати таке визначення *електронного бізнесу, а саме – це нова модель ведення сучасного бізнесу з використання інформаційних і комунікаційних технологій та систем задля отримання стабільного соціально-економічного ефекту та отримання прибутку.*

Загалом поява та розвиток електронного бізнесу має позитивний вплив на економічні процеси, що відбуваються в світі, оскільки він прискорює процеси кооперації між різними економічними суб'єктами, пришвидшує економічне зростання, уповільнює темпи інфляції, підвищує продуктивність і сприяє більшій зайнятості населення. Серед основних компонентів електронного бізнесу можна виділити такі [8; 11]:

- 1) технологія. Електронний бізнес стрімко почав розвиватись з появою нових інформаційних технологій та глобальних мереж, які і утворили інфраструктури електронного бізнесу;
- 2) знання. Основоположим у розвитку електронного бізнесу є знання та наукові підходи до управління знаннями, тим самим це ознаменувало появу економіки знань, яка, своєю чергою, створює додану вартість в інформаційному суспільстві;
- 3) глобалізаційні процеси. Прискорення темпів глобалізаційних процесів пов'язано насамперед із бурхливими розвитком електронної економіки, оскільки велика частину глобального ринку функціонує в електронному середовищі;
- 4) інновації. Сталий розвиток електронного бізнесу та електронної економіки вимагає постійного розвитку та впровадження інновацій у різних сферах економічного життя.
- 5) віртуальний бізнес. Створення віртуальних підприємств є невід'ємною частиною функціонування електронного бізнесу. Особливістю функціонування такого підприємства є такі риси: відсутність фізичних відділень, структурних підрозділів, які безпосередньо взаємодіють із споживачами під час здійснення своєї основної діяльності; наявність фізичних складів, які безпосередньо використовуються для їх діяльності; наявність головного офісу та значного штату ІТ-спеціалістів; формування команди та ефективного каналу спілкування з клієнтами з використанням різних інформаційних технологій та засобів; здійснення маркетингових заходів саме з використанням мережі Інтернет тощо.
- 6) ефективність. Підприємства електронного бізнесу мають більшу ефективність порівняно з традиційними підприємствами, що дозволяє підвищувати результативність бізнес-процесів в усіх галузях економіки.

Підприємства, які використовують електронний бізнес, не завжди повинні продавати щось споживачам через мережу Інтернет, вони можуть використовувати електрон-

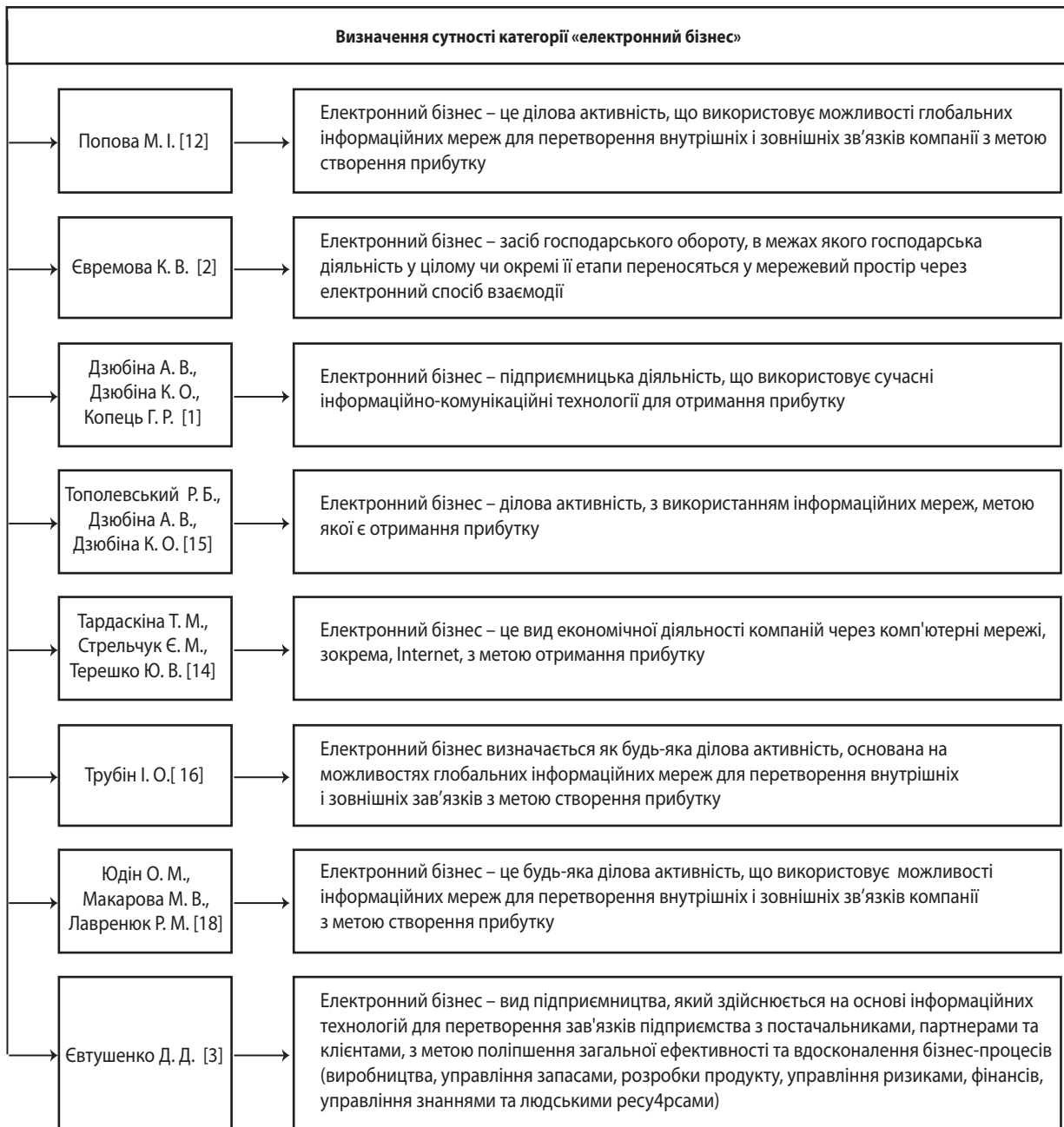

Рис. 2. Наукові підходи щодо визначення сутності поняття «електронний бізнес»

Джерело: складено автором

ний бізнес як спосіб автоматизації передачі, збору та аналізу даних для реалізації бізнес-процесів з використанням інформаційно-комунікаційних систем і технологій. Електронний бізнес, враховуючи рівні, на яких він може здійснюватися, умовно можна поділити на три складові [6]:

- електронний бізнес в рамках одного підприємства;
- електронний бізнес у вигляді об'єднання груп підприємств;
- електронний бізнес у вигляді глобальної мережі Інтернет.

Ці три складові передбачають наявність системи електронної документації, які можуть бути як в Інтернеті, так і поза ним, і як можна поділити на три гру-

пи. Перша група – це засоби інтернет-провайдингу, контент-провайдинг і сервіс-провайдинг. Друга група являє собою вже постачання програмно-технічних засобів, вебдизайн, програмування і надання вебсервісів. Третя група – це реклама, електронні магазини, електронні аукціони, електронні платіжні системи, електронний маркетинг, електронна комерція та електронні засоби масової інформації [6].

Електронний бізнес як новий спосіб ведення бізнесу не заперечує традиційних форм взаємодії різних економічних суб'єктів та шляхів руху матеріальних послуг і благ, а навпаки – їх доповнює та забезпечує більшу ефективність від такої діяльності.

Своєю чергою, електронний бізнес об'єднує всі сфери підприємницької діяльності, яка здійснюється в мережі Інтернет, а саме: електронну рекламу, електронну торгівлю та електронний маркетинг, а також електронний рекрутинг. Основні сфери електронного бізнесу наведено на рис. 3.

Виходячи з рис. 3 можна стверджувати, що на ньому показано базові види електронного бізнесу, які вже сформувались і почали розвиватись. Всі окреслені види електронного бізнесу мають свою специфіку, яка залежить від сфери її застосування. Враховуючи результати досліджен-

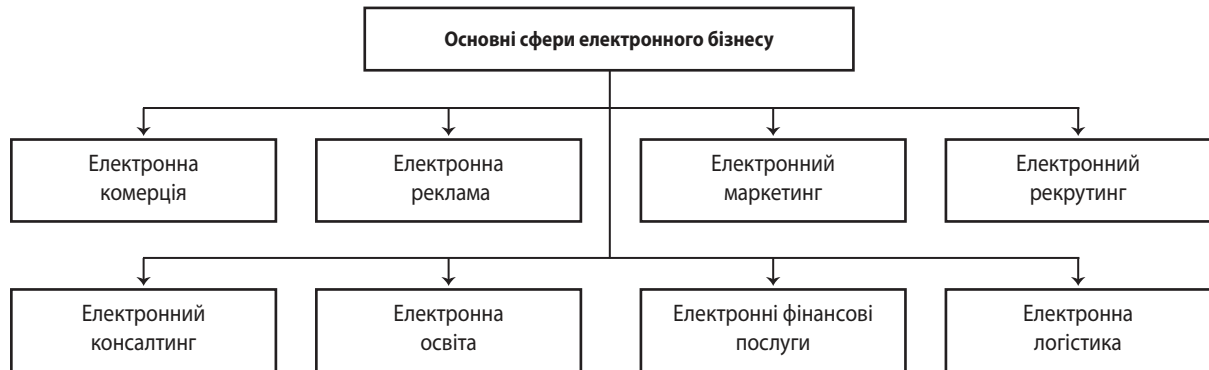

Рис. 3. Основні сфери електронного бізнесу

Джерело: побудовано авторами з урахуванням [4–6; 11; 13; 23]

ня, можна зробити висновок, що, незважаючи на наявність різних видів електронного бізнесу, найбільш популярною формою є електронна комерція.

Висновки. Після проведеного аналізу в рамках цієї статті нами було досліджено й охарактеризовано основні етапи еволюції електронного бізнесу в світі. Також були розкриті основні наукові підходи щодо визначення сутності поняття «електронний бізнес» та запропоновано розглядати її зміст таким чином: електронний бізнес – це нова модель ведення сучасного бізнесу з використанням інформаційних і комунікаційних технологій та систем задля отримання стабільного соціально-економічного ефекту та прибутку. У статті також розкрито основні компоненти, без яких функціонування електронного бізнесу неможливо, а саме: технологія, знання, глобалізаційні процеси, інновації, віртуальні підприємства та ефективність. Виділено групи та рівні, на яких може впроваджуватись і розвиватись електронний бізнес, та наведено основні сфери, де може здійснюватися діяльність з використанням інформаційно-комбінаційних систем і глобальної мережі Інтернет.

Подальшим напрямком у наукових дослідженнях вбачаємо вивчення питання щодо сутності електронної комерції як головної складової електронного бізнесу та розкриття взаємозв'язку цих категорій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюбіна А. В., Дзюбіна К. О., Копець Г. Р. Диференціація основних складових електронного бізнесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Проблеми економіки та управління. 2018. № 897. Вип. 2. С. 16–19. URL: <http://surl.li/jpvvz>
2. Євремova К. В. Державна політика та електронний бізнес в Україні. *Право та інновації*. 2015. № 1 (9). С. 50–54. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Yefremova9.pdf>
3. Євтушенко Д. Д. Електронний бізнес, електронна комерція, інтернет-торгівля: сутність та взаємозв'язок понять. *Бізнес Інформ*. 2014. № 8. С. 184–188.

4. Дубина М. В. Механізм розвитку ринку фінансових послуг на основі формування інституту довіри: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2018. 668 с.

5. Дубина М. В. Науково-теоретичні засади функціонування фінансових компаній на ринку фінансових послуг України. Розвиток фінансових посередників у турбулентних умовах функціонування національної економіки : кол. моногр. / за заг. ред. В. П. Ільчука. Чернігів : ЧНТУ, 2017. С. 45–57.

6. Зайцева О. О., Болотинюк І. М. Електронний бізнес : навч. посіб. / за наук. ред. Н. В. Морзе. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2015. 264 с.

7. Кудіна О. Ю. Розвиток електронної торгівлі в умовах становлення глобального інформаційного простору. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2011. № 1 (4). С. 196–202. URL: <https://econforum.duan.edu.ua/images/PDF/2011/30.pdf>

8. Кулік В. А. Розвиток електронного бізнесу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 168–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2017_1_19

9. Маловичко С. В. Еволюційні засади розвитку електронної комерції. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 18. № 2. С. 291–297.

10. Офіційний вебсайт компанії «Gartner». URL: <https://www.gartner.com/en>

11. Пілевич Д. С. Теоретичне підґрунтя розвитку електронного бізнесу. *Бізнес Інформ*. 2019. № 5. С. 67–72.

12. Попова М. І. Електронний бізнес в Україні. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2004. Вип. 6. С. 349–351.

13. Тарасенко А. В., Дубина М. В., Тарасенко О. О. Науково-концептуальні положення функціонування системи електронних фінансових послуг в Україні // Детермінанти соціально-економічного розвитку України в умовах трансформаційних зрушень : кол. моногр. / за заг. ред. В. П. Ільчука. Чернігів : ЧНТУ, 2018. С. 276–294.

14. Тардаскіна Т. М., Стрельчук Є. М., Терешко Ю. В. Електронна комерція : навч. посіб. Одеса : ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2011. 244 с.

15. Тополевський Р. Б., Дзюбіна А. В., Дзюбіна К. О. Правові засади ведення електронного бізнесу в Україні у контек-

сті юридичної футурології. URL: http://lsej.org.ua/2_2017/14.pdf

16. Трубін І. О. Правові засади функціонування електронних грошей у сфері електронної комерції: монографія. Київ: Алерта, 2013. 136 с.

17. Юдін А. Світовий e-commerce і m-commerce – статистика і факти електронної комерції 2020. URL: <https://marketer.ua/ua/e-commerce-worldwide-statistics-facts>

18. Юдін О. М., Макарова М. В., Лавренюк Р. М. Системи електронної комерції: створення, просування і розвиток: монографія. Полтава: ПБВ ПУЕТ, 2011. 201 с.

19. Gartner Group, E-Business / Business Myths Can Destroy An Enterprise, 1999.

20. History of Ecommerce. URL: <http://surl.li/jpwvm>

21. Hussung T. From Storefronts to Search Engines: A History of E-Commerce. URL: <https://online.csp.edu/blog/business/history-of-ecommerce>

22. Gottschalk P. E-business strategy, sourcing, and governance. Idea Group Publishing (an imprint of Idea Group Inc.), 2005. 373 p.

23. Shkarlet S. M., Dubyna M. V., Tarasenko A. V. Basic descriptors of the information economy development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2017. No. 3 (11). Vol. 1. P. 8–15.

24. Shuhong Zhang, Lin Wang, Zhixin Liu, Xiaofan Wang. *Evolution of international trade and investment networks, Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*. 2016. Vol. 462. P. 752–763.

DOI: 10.1016/j.physa.2016.06.117

25. The history and evolution of e-commerce. URL: <http://surl.li/jpwvp>

REFERENCES

Dubyna, M. V. *Mekhanizm rozvytku rynku finansovykh posluh na osnovi formuvannya instytutu doviry: teoriia, metodolohiia, praktyka* [The Mechanism of Financial Services Market Development Based on the Formation of the Institution of Trust: Theory, Methodology, Practice]. Chernihiv: ChNTU, 2018.

Dubyna, M. V. *Naukovo-teoretychni zasady funktsionuvannya finansovykh kompanii na rynku finansovykh posluh Ukrainy. Rozvytok finansovykh poserednykiv u turbulentnykh umovakh funktsionuvannya natsionalnoi ekonomiky* [Scientific and Theoretical Principles of Functioning of Financial Companies in the Market of Financial Services of Ukraine. The Development of Financial Intermediaries in the Turbulent Conditions of the Functioning of the National Economy]. Chernihiv: ChNTU, 2017.

Dziubina, A. V., Dziubina, K. O., and Kopets, H. R. "Dyferentsiatsiia osnovnykh skladovykh elektronnoho biznesu" [Differentiation of the Main Components of Electronic Business]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Serii: Problemy ekonomiky ta upravlinnia. <http://surl.li/jpwvz>

Gartner Group, *E-Business / Business Myths Can Destroy An Enterprise*, 1999.

Gottschalk, P. *E-business strategy, sourcing, and governance*. Idea Group Publishing (an imprint of Idea Group Inc.), 2005.

"History of Ecommerce". <http://surl.li/jpwvm>

Hussung, T. "From Storefronts to Search Engines: A History of E-Commerce". <https://online.csp.edu/blog/business/history-of-ecommerce>

Kudina, O. Yu. "Rozvytok elektronnoi torhivli v umovakh stanovlennia hlobalnoho informatsiinoho prostoru" [The Development of Electronic Trade in the Conditions of the Formation of the Global Information Space]. *Biuletен Mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu*. 2011. <https://econforum.duan.edu.ua/images/PDF/2011/30.pdf>

Kulik, V. A. "Rozvytok elektronnoho biznesu v Ukraini" [Development of Electronic Business in Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*. 2017. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2017_1_19

Malovychko, S. V. "Evolutsiini zasady rozvytku elektronnoi komertsii" [Evolutionary Principles of the Development of Electronic Commerce]. *Ekonomichnyi analiz*, vol. 18, no. 2 (2014): 291–297.

Ofitsiyni vebсайт kompanii «Gartner». <https://www.gartner.com/en>

Pilevych, D. S. "Teoretychne pidgruntia rozvytku elektronnoho biznesu" [Theoretical Bases for Development of Electronic Business]. *Biznes Inform*, no. 5 (2019): 67–72.

Popova, M. I. "Elektronnyi biznes v Ukraini" [Electronic Business in Ukraine]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 6 (2004): 349–351.

Shkarlet, S. M., Dubyna, M. V., and Tarasenko, A. V. "Basic descriptors of the information economy development". *Scientific bulletin of Polissia*, vol. 1, no. 3(11) (2017): 8–15.

Shuhong, Zhang, et al. "Evolution of international trade and investment networks". *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, vol. 462 (2016): 752–763.

DOI: 10.1016/j.physa.2016.06.117

"The history and evolution of e-commerce". <http://surl.li/jpwvp>

Tarasenko, A. V., Dubyna, M. V., and Tarasenko, O. O. "Naukovo-kontseptualni polozhennia funktsionuvannya systemy elektronnykh finansovykh posluh v Ukraini" [Scientific and Conceptual Provisions of the Functioning of the System of Electronic Financial Services in Ukraine]. In *Determinanty sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy v umovakh transformatsiynykh zrushen*, 276–294. Chernihiv: ChNTU, 2018.

Tardaskina, T. M., Strelchuk, Ye. M., and Tereshko, Yu. V. *Elektronna komertsiiia* [Electronic Commerce]. Odesa: ONAZ im. O. S. Popova, 2011.

Topolevskiy, R. B., Dziubina, A. V., and Dziubina, K. O. "Pravovi zasady vedennia elektronnoho biznesu v Ukraini u konteksti yurydychnoi futurolohii" [Legal Principles of Conducting Electronic Business in Ukraine in the Context of Legal Futurology]. http://lsej.org.ua/2_2017/14.pdf

Trubin, I. O. *Pravovi zasady funktsionuvannya elektronnykh hroshei u sferi elektronnoi komertsii* [Legal Principles of the Functioning of Electronic Money in the Field of Electronic Commerce]. Kyiv: Alerta, 2013.

Yevremova, K. V. "Derzhavna polityka ta elektronnyi biznes v Ukraini" [State Policy and e-Business in Ukraine]. *Pravo ta innovatsii*. 2015. <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Yevremova9.pdf>

Yevtushenko, D. D. "Elektronnyi biznes, elektronna komertsiiia, internet-torhivlia: sutnist ta vzaiemozviazok poniat" [E-business, E-commerce, Internet Commerce: The Nature and Interrelation of Concepts]. *Biznes Inform*, no. 8 (2014): 184–188.

Yudin, A. "Svitovyi e-commerce і m-commerce - statystyka і fakty elektronnoi komertsii 2020" [World E-commerce and M-commerce - E-commerce Statistics and Facts 2020]. <https://marketer.ua/ua/e-commerce-worldwide-statistics-facts>

Yudin, O. M., Makarova, M. V., and Lavreniuk, R. M. *Systemy elektronnoi komertsii: stvorennia, prosunennia і rozvytok* [Electronic Commerce Systems: Creation, Promotion and Development]. Poltava: RVV PUET, 2011.

Zaitseva, O. O., and Bolotyniuk, I. M. *Elektronnyi biznes* [E-business]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2015.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2023 р.